

Marx, miljø og ressourcer

Anders Bjerre Mikkelsen

Forlaget Arbejderen

KOMMUNISTISK PARTI

Marx, miljø og ressourcer

Anders Bjerre Mikkelsen

KOMMUNISTISK PARTI

Forlaget Arbejderen

Anders Bjerre Mikkelsen
Marx, miljø og ressourcer
Forlaget Arbejderen · oktober 2009
Fotos: Mette Kramer Kristensen
ISBN: 87-89599.95-0

Indholdsfortegnelse:

Introduktion	side 4
Marx, miljø og ressourcer	side 6
Økologi og kapitalisme – to modpoler	side 13
Findes der et kapitalistisk svar på den økologiske udfordring?	side 18
Miljøbevægelsen og kampen for fremtiden	side 28

Introduktion

Misforhold mellem mennesket og dets omgivende miljø, er blevet spørgsmål, der hyppigere og hyppigere banker på døren. Samtidigt er omfanget af de opståede problemer vokset fra den lokale målestok til den globale. Truslen om alvorlige, menneskeskabte klimaændringer inden for få årtier betyder med stor sandsynlighed, at menneskeheden meget snart kan stå med ryggen mod muren.

Forskere med FN's klimapanel i spidsen har dokumenteret disse ting og påvist, at kun drastiske samfundsmæssige foranstaltninger, kan afværge truslen. Det gælder først og fremmest en omlægning af energikilderne fra fossile brændstoffer til de vedvarende energikilder.

Den barske realitet er imidlertid, at vi lever i en verden, hvor dagsordenen sættes af en monopolkapital, hvis operationsfelt er globalt. Monopolkapitalen er dybtgående bundet til det nuværende mønster for energiforbrug. Det ytrer sig blandt andet gennem den amerikanske olieimperialisme, der med visse nuancer bakkes op af regeringerne i den rige del af verden. Dens mål er, og det er med alle midler indbefattet de militære, at tvinge olielandene til at stille den maksimale udvindingskapacitet til rådighed for det internationale marked. Det sikrer den lavest mulige oliepris, - og den størst mulige CO₂-udledning. Det turde være overflødigt i denne forbindelse at nævne Irakkrigen og truslerne mod så forskellige regimer som Irans præstestyre og Venezuelas bolivarianske demokrati.

Denne sammenhæng gør, at politikerne, som vi til overflod får demonstreret, ikke kan eller vil tage udfordringen op med den fornødne handlekraft.

Vi står over for et problem, hvis eneste mulige løsning er folkelig handling. Heldigvis ser vi da også, at mange kræfter har sat sig i bevægelse, herunder en voksende og bred miljøbevægelse, der har taget kampen op på mange fronter. For kommunisterne er det vigtigt at analysere problemets karakter til bunds og på et videnskabeligt grundlag, hvad der efter vores opfattelse må være og kun kan være et dialektisk og materialistisk

grundlag. Det betyder også, at problemerne undersøges i sammenhæng med kapitalismens aktuelle udviklingsretning. Analysen er ikke et mål i sig selv, men en baggrund for handling. Derfor må der også udarbejdes en overordnet strategi for miljøkampen. Det må være en strategi, der indgår i den almene strategi i kampen for en bedre verden, en verden, hvor monopolernes magt er afløst af folkets magt. Det må være en strategi, som sætter kurs mod et opgør med den kriseplagede kapitalisme, fordi socialisme er et både muligt og nødvendigt alternativ – også når det gælder løsningen af de grundlæggende miljøproblemer.

Intentionen med denne pjece er tage nogle indledende spadestik i dette arbejde og inddrage så mange miljøinteresserede som muligt i den livsvigtige diskussion om at forstå situationen og finde en vej fremad. Det har været af stor værdi at kunne støtte sig til det arbejde, som amerikanske marxister omkring tidsskriftet Monthly Review, ikke mindst John Bellamy Foster, har gjort for at tage tråden op efter Marx og sætte problemerne ind i vor nutidige sammenhæng.

Marx, miljø og ressourcer

Kapitalismen med dens kortsigtede krav om profit er fundamentalt uegnet til at håndtere spørgsmål om etablering af et langtidsholdbart stofskifte mellem menneske og natur.

Det er en populær opfattelse at marxismen hylder enhver udvikling af produktivkræfterne, hylder teknik og rygende skorstene. Industrialiseringen var jo baggrunden for, at arbejderklassen kunne opstå, vokse og i sidste instans »fravriste bourgeoisiet al kapital, til at centralisere alle produktionsinstrumenter i statens hænder... og øge mængden af produktionskræfter så hurtigt som muligt«. Sådan står der i det Kommunistiske Manifest.

Men i samme skrift tales også om, at den etablerede arbejdermagt skal forene landbrug og industri samt ophæve modsætningen mellem land og by. Bag dette ligger ikke bare ønsket om at ligestille arbejdere på land og i by, men også tanker om økologisk bæredygtighed.

Det er et aspekt hos marxismens fædre, der først igen er kommet fokus på nu, hvor miljø- og ressourceproblemer banker på døren i skikkelse af en global krise. Faktisk havde udviklingen på det filosofiske og videnskabelige område allerede midt i 1800-tallet skabt forudsætningerne for håndtering af spørgsmålet om miljø, bæredygtighed og ressourcer.

Naturopfattelse

Grundlaget for en korrekt tilgang til de nævnte problemer er, at naturen opfattes som en objektiv realitet, der kan afspejles af menneskets bevidsthed og hermed kan skabe baggrund for handling.

Mod denne materialistiske opfattelse står forskellige religiøse og idealistiske opfattelser. Her opfattes naturen som en én gang for alle (gud) skabt baggrund for menneskets udfoldelse. Konflikten mellem de to filosofiske hovedretninger går i alt fald tilbage til den græske oldtid med Epicur, som nok er den mest konsekvente materialist.

Den materialistiske tankegang får et opsving i 1700-tallets oplysnings-tid med dens stærke fokusering på viden om såvel naturen som på praktisk udnyttelse af naturkræfterne. Netop Epicurs filosofi blev emnet for Marx' doktorafhandling fra 1841. Den blev optakt til Marx's egen skelsættende videreudvikling af den materialistiske filosofi. Betydningsfuld

for denne nyudvikling var en lang række af tidens videnskabelige landvindinger.

Geologien udfordrer bibelen

Hertil hører erkendelsen af, at jorden har sin helt egen historie, der rækker langt ud over bibelens 6000 års ramme, og begynder længe før mennesket melder sin ankomst. Dette resultat blev opnået ved studiet af geologiske aflejringer. Disse aflejringer godtgjorde også, at dyre- og plantearter opstår, udvikler sig og uddør, altså har en udviklingshistorie.

Darwin fandt, at arternes (herunder menneskets) udvikling sker som følge af naturlig udvælgelse. Han mødte voldsom modstand fra gejstlighed med flere, en modstand der som bekendt videreføres af vor tids kreationister under varemærket intelligent design.

Stofskiftet opdages

Andre forudsætninger var opdagelserne, dels af de levende organismers stofskifte, dels af at et kredsløb af mineralske stoffer indgår i dyrs og planter liv. Ordet stofskifte knyttedes først til organismers optagelse af

ilt og næring med efterfølgende forbrænding samt afgivelse af CO₂. I bredere forstand betegner ordet optagelsen af de stoffer, organismerne skal bruge, samt udskillelsen af affaldsstoffer og den endelige nedbrydning ved død.

Den tyske kemiker Justus Liebig påviste, at alle planter skal bruge mineralske stoffer, først og fremmest nitrogen (kvælstof), fosfor og kalium, som de optager fra jorden. Visse bakterier kan dog også optage nitrogen fra luften. Et kredsløb opstår ved, at næringsstofferne returneres via forrådnelsen af plantedele eller via dyrenes ekskrementer og ådsler. Afbrydes denne cyklus, forringes jordens frugtbarhed.

Marx studerede Liebig's arbejder og fandt ham »vigtigere end alle økonomer«.

Marx bruger nyopdagelserne, når han definerer det menneskelige arbejde som »en proces, hvori både mennesket og naturen deltager, en proces hvor mennesket på eget initiativ iværksætter, regulerer og kontrollerer sit stofskifte med naturen«.

Der er tale om et dialektisk forhold: (Når) »han gennem denne bevægelse indvirker på og ændrer naturen uden for ham selv, ændrer han sin egen natur – den (arbejdsprocessen) er den generelle betingelse for stofskiftet mellem mennesket og naturen, den evige naturbetingelse for menneskets eksistens«.

Energilove opdages

Stofskiftet er ikke blot udveksling af materielt stof men desuden udveksling og omdannelse af energi mellem forskellige former som varme og mekanisk energi.

Klarlægningen af energilovene skete netop midt i 1800-tallet i takt med, at kul og dampmaskiner begynder at fortrænge træ, trækdyr, vand og vind.

For at beskrive hvorledes det menneskelige arbejde realiserer stofskiftet med naturen, må man se på de til enhver tid gældende samfundsmæssige relationer. Her når Marx frem til, at disse relationer i det kapitalistiske samfund med dets styring efter maksimal profit indebærer et »uopretteligt brud i det sociale, af livets naturlove foreskrevne stofskifte«.

I Kapitalens bind 1 beskrives den oprindelige akkumulation, altså starten på den kapitalistiske produktionsmåde. Mennesker forjages fra de områder, hvor de gennem, hvad vi i dag kalder økologisk drift, har tjent til deres underhold.

Områderne slås sammen til græsningsarealer, store marker eller plantager og drives med lønarbejdere. Der bruges maskiner, som bliver mere og mere arbejdsbesparende, og siden suppleres med kunstgødning og pesticider. Mange af de forjagede mennesker søger mod byerne, hvor de heldige kan få job i blandt andet industrien.

Den proces, som Marx kaldte den oprindelige akkumulation, sker stadig, nu voldsomst i ulandene for eksempel under den lokkende betegnelse »Grøn Revolution«. Således blev 5,3 millioner mennesker i Brasilien fordrevet fra deres jord 1985-96 for at give plads for soja- og eukalyptusplantager.

Jagten på jord til energiafgrøder vil uundgåeligt sætte en ny bølge af forjagelser i gang. Mulighederne for at skaffe sig et sultejob i industri eller service er blot endnu ringere end på Marx' tid.

Den naturlige cyklus afbrydes

Marx undersøger, hvad adskillelsen mellem land og by betyder: »Ved den stadigt voksende overvægt af bybefolkningen, som den kapitalistiske produktionsmåde sammenhober i store centre, bringer den forstyrrelse i stofskiftet mellem menneske og jord, det vil sige i den proces, hvor de stoffer fra jorden, mennesket har forbrugt i form af næringsmidler og beklædning, vender tilbage til jorden, med andre ord den evige naturbetingelse for varig frugtbarhed... Og ethvert af det kapitalistiske landbrugs fremskridt er et skridt videre i kunsten at plyndre ikke blot arbejderen men også jorden; ethvert fremskridt, når det gælder at øge dens frugtbarhed for en given periode, er samtidigt et skridt videre i ødelæggelsen af de varige kilder til denne frugtbarhed«.

Udover kritikken af kapitalismen åbnes også perspektivet for en ny produktionsmåde, der må efterfølge den kapitalistiske: »men ved at tilintetgøre de betingelser for dette stofskifte, der kun er opstået spontant eller ad naturlig vej, gennemtvinger den kapitalistiske produktion samtidigt, at man genopretter dette stofskifte som en lov for den samfundsmæssige produktions styring og gør dette i en form, der er i overensstemmelse med menneskets fulde udvikling.«

Økologiske krise i 1800-tallet

Problemet omkring balancen mellem voksende befolkninger og fødevarereproduktionen optog i høj grad Marx' samtid. Centralt stod udpiningen af jorden, hvis årsag Liebig belyste.

Men den borgerlige elites svar på krisen var ikke særlig økologisk: I ægte imperialistisk ånd startede en jagt på råstoffer til gødningsfremstilling. Guano fra Peru og salpeter fra Chile kunne tilføre markerne nogle manglende stoffer. Samtidigt var nye profitmuligheder tilvejebragt!

På det ideologiske plan forklarede krisen som et befolkningsproblem. Malthus, en gejstlig og økonom, fik stort bifald fra borgerskabet ved sin analyse, der gik ud på, at produktion af fødevarer efter en påstået matematisk naturlov aldrig ville kunne følge med de lavere klassers evne til at formere sig. Tanken om at mætte de mange munde var umulig, nærmest syndig.

Pastor Malthus prisværdige indsats bar da også frugt. Han fik de i forvejen helt utilstrækkelige fattiglove i England forværret yderligere.

Malthus går igen

Malthus døde i 1834, men skønt matematikken i hans hungerlov blev skudt i sænk i flere omgange, har hans ideer efterfølgende, for eksempel under betegnelsen »befolkningsbomben«, haft stor tiltrækning blandt kapitalens og imperialismens tilhængere.

Ideen er i de kredse nok mere spiselig, end at ulige fordeling af jordens goder er den egentlige årsag til hunger og fattigdom, nu som da.

Naturligvis må vi i dag, hvor jordens befolkning nærmer sig syv milliarder, erkende, at fortsat ubegrænset vækst i dette tal ikke er mulig. Men en nedbrydning af de gigantiske uligheder er fortsat tilstrækkelig til, at alle kan opnå et anstændigt liv. Tanken om en befolkningspolitik, der ikke bygger på solidaritet, er mildest talt uhyggelig.

Kapitalistisk »problemløsning«

Hvorfor har der i en lang periode ikke været meget fokus på den marx'ske opfattelse af menneskets stofskifte med naturen og forståelse af, at opretholdelse af naturens cykler er en betingelse for, at menneskets eksistens kan sikres på længere sigt?

En grund er utvivlsomt, at 1800-tallets jordbrugskrise i første omgang syntes at være løst med de industrielt fremstillede gødningsstoffer.

Først mere end 100 år senere trænger miljøproblemerne sig igen på, nu blot i meget mere kompleks og truende form. Den kapitalistiske »problemløsning« har blot skubbet problemerne foran sig for derefter at genopvække dem i en ny og værre skikkelse.

Brugen af store landbrugsmaskiner, den overopsulmede transport-

sektor og den meget energikrævende fremstilling af især kvælstofgødning har bidraget til det enorme CO₂-udslip, der nu truer med at give katastrofale klimaændringer.

Store jordarealer er blevet ubrugelige på grund af erosion med mere. De industrielle gødningsstoffer forurener grundvand og fremkalder abnorm algevækst med efterfølgende iltsvind i vandløb, søer og kystnære havområder.

Med kapitalismen som husholder er der ikke plads til at tænke på børn og børnebørn. Her tæller kun det, der er lige ud for investorens egen næsetip: Hvad er der på bundlinien ved næste opgørelse?

Socialismens nødvendighed

Baggrunden for Det Kommunistiske Manifests krav til arbejdermagten om forening af landbrug og industri, af land og by, står nu mere klart som et udtryk for forfatternes økologiske indsigt. Ved denne forening kan en naturlig cyklus af næringsstofferne etableres og transportbehovet minimeres.

I dag vil vi nok skulle tænke løsninger i lidt mere komplekse baner, men grundideen er uafviselig rigtig. Lige så rigtigt er det, at kapitalismen

med dens kortsigtede krav om profit og dermed akkumulation på et stadig højere niveau er fundamentalt uegnet til at håndtere spørgsmål om etablering af et afbalanceret og langtidsholdbart stofskifte mellem menneske og natur.

Hvad skal der til? En højere samfundsform, socialismen, der giver mulighed for en bæredygtig leveform. Socialisme vil sige, ifølge Marx: »(At) det kollektivt arbejdende menneske, de associerede producenter, regulerer dette deres stofskifte med naturen rationelt, at de bringer det under deres fælles kontrol i stedet for at beherskes af det som af en blind magt; at de fuldbyrder det med det mindst mulige energiforbrug og under betingelser, der er deres menneskelige natur mest værdige og adækvate«.

Det gælder nemlig, siger han andetsteds: (At) kun dens (jordens) besiddere, har brugsret til den, og som boni patres familias (gode familie-fædre) må de overlade den i forbedret stand til de efterfølgende generationer.

Noter og litteratur:

Nærværende artikel bygger i betydelig grad på J. B. Fosters bog »Marx's Ecology. Materialism and Nature«.

- 1) Marx K. og Engels F.: Det Kommunistiske Manifest. Forlaget Arbejderen, Kbh. 1997, s. 41.
- 2) Sammesteds s. 42.
- 3) Foster J. B.: Marx's Ecology. Materialism and Nature. MR Press. New York 2000.
- 4) Sammesteds s. 155.
- 5) Marx K.: Kapitalen vol. 1, red. J. Witt-Hansen, Rhodos, Kbh. 1971, bog 2, s. 302, 310.
- 6) Marx K.: Kapitalen vol. 3, red. J. Witt-Hansen, Rhodos, Kbh. 1972, bog 4, s. 1045-46.
- 7) Reference 5, bog 4, kap. 24.
- 8) Werner Paczian, Regenwald Report 3/2007. www.regenwald.org.
- 9) Reference 5, bog 3, s. 717.
- 10) Ehrlich P. R., Ehrlich A. H. and Holdren P. H.: Ecoscience: Population, Resources, Environment 3'd ed. Freeman, San Francisco 1977.
- 11) Botkin D. B., Keller E. A.: Environmental Science, Earth as a Living Planet. 6'th ed. Wiley. New York 2007.
- 12) Reference 6, bog 4, s. 1055.
- 13) Reference 6, bog 4, s. 999.

**Bragt i Arbejderen 10. juni 2009
som en bearbejdet version af en artikel af samme navn i
tidsskriftet Ret & Vrang nr. 44, april 2008.**

Økologi og kapitalisme – to modpoler

Kapitalistens horisont er hans kapital. At få den til at yngle er hans livsgrundlag. Han hverken kan eller vil, som en god familiefader, påtage sig hensynet til kommende slægter.

Når Marx analyserede samfundsudviklingen, så han ikke kun på produktivkræfter, klasser og politisk økonomi. Hans analyse omfattede også relationen mellem samfund og natur, eller, som han udtrykte sig, stofskiftet mellem menneske og natur.

Ordet stofskifte åbnede op for en videnskabelig, en økologisk tilgang. Den gængse tilgang, at relationen bestod i menneskets ensidige tilegnelse af naturens ressourcer, blokerede for indsigt.

Omvendt har Marx' og Engels' materialistiske og dialektiske lære utvivlsomt sammen med Darwins evolutionsteori været afgørende for den udvikling, der siden skete af de økologiske begreber.

Økologiens opståen

Selve betegnelsen økologi er indført i 1866 af den tyske zoolog Ernst Haeckel som »læren om naturens husholdning«. Han uddyber det på følgende måde: »studiet af alle de komplekse vekselvirkninger, som Darwin refererede til som betingelserne for kampen for overlevelse«.

Et vigtigt element i udviklingen af den økologiske videnskab var begrebet økosystem, som udformedes i 1935 af den engelske botaniker og socialist Arthur Tansley.

Et økosystem integrerer bestemte fysiske omgivelser med en biologisk del, levende organismer, fordelt på forskellige arter. Systemet kan opretholde sig selv, når visse forudsætninger er opfyldt:

- at der løbende tilføres energi til systemet.
- at de nødvendige grundstoffer er til rådighed.
- at skadelige affaldsprodukter ikke ophobes i systemet.

Den primære energikilde er sollyset. Nogle grundstoffer tilføres systemet udefra for eksempel kulstof fra luftens kuldioxid (CO₂). Andre grundstoffer som fosfor og kalium cirkulerer indenfor systemet. De optages i organismerne og frisættes igen efter deres død. Det sørger svam-

pe, bakterier med videre for.

Kulstof leveres tilbage til atmosfæren som CO₂. Er de tre ovenstående forudsætninger ikke opfyldt, vil arter dø ud eller livet ophøre i systemet.

Reproduktion og evolution

På den korte bane opretholder økosystemet sig selv; men set over længere tid sker der ændringer, så som arters tilpasning til hinanden eller til ændrede fysiske forhold. Systemets biologiske del virker tilbage på den fysiske del og former denne. Disse ting beskrives af geologiens og evolutionens love.

Denne gensidige tilpasning og afhængighed betyder, at et menneskeligt indgreb »udefra« kan få omfattende følger. Udrydder man én art, kan flere andre følge med i købet.

Skovfældning på en bjergskråning kan medføre så kraftig jorderosion, at skoven og de tilknyttede dyr og planter ikke kan genetablere sig. Overfiskning og forurening skaber artsfattige eller døde havområder.

Eksemplerne er utallige. Og tåbelighederne gentages fortsat i den kortsigtede profits navn.

Den kapitalisme, Marx analyserede, udfoldede sig overvejende under den fri konkurrences betingelser. Dengang som nu gælder det, at varen skal sælges så dyrt som muligt og prisen for arbejdskraft, råstoffer og processer skal presses så langt ned som muligt. Herved maksimeres afkastet.

Anstændige lønninger eller basale hensyn til miljøet for at sikre bæredygtighed betyder ekstraudgifter, der fragår profitten. At modarbejde sådanne udgifter er et spørgsmål om selvopholdelse for kapitalen.

Det højeste stadium

Med begyndelsen af det 20' århundrede har kapitalismen, som formuleret af Lenin i 1916, nået sit højeste, sit imperialistiske stadium.

Virksomhedernes indbyrdes kannibalisme fører til monopolerne, der mere og mere dominerer markedet. Monopolernes enorme, ophobede kapitaler søger hen, hvor profitmulighederne viser sig bedst: de oversøiske områder med ressourcer af råstoffer og billig arbejdskraft.

Den kapitalistiske model for menneskeligt stofskifte med naturen får en global karakter. Staten får gradvist en øget rolle som magtorgan og regulator for det kapitalistiske samfund: sikre råstoffer og markeder og

sikre, at udbytningen af arbejderklassen kan foregå under ordnede forhold.

Hos staten havner også ansvaret for, at de værste sider af kapitalens misbrug af mennesket og naturen mildnes.

Kapitalistisk vækst med krav om afkast og geninvestering af den forøgede kapital kan principielt kun fortsætte en vis tid, eftersom kloden har en endelig størrelse.

Et glimt af indsigt kom fra et af kapitalens selvfinansierede forskerhold, den såkaldte Romklub. De offentliggjorde deres rapport: »Grænser for vækst« først i 70'erne.

Deres modelberegninger forudsagde systemets kollaps inden for en tidsramme af cirka 125 år, også selv om man forudsatte stigende effektivitet i produktionen. De foreslår derfor et ligevægtssamfund uden vækst.

Farlige perspektiver, der da heller ikke blev optaget i den borgerlige agenda. En kapitalistisk samfundsmodel, der ikke har økonomisk vækst som mål, er en klar selvmodsigelse.

At kapitalismen for fuld kraft tømmer sin egen ligkiste er ikke noget nyt for marxister. Det fritager dog ikke sidstnævnte for som handlende mennesker, at nå en mere præcis forståelse af krisens udvikling og karakter.

En situationsrapport

Lad os prøve at tegne et billede af, hvordan det af kapitalismen definerede stofskifte mellem menneske og natur ser ud i verden af i dag ved at kigge på nogle udvalgte, centrale områder.

Agerbrugsjord: Mellem en trediedel og halvdelen af jordens totale landoverflade er ændret som følge af menneskelige aktiviteter og 11 procent af samme (undtagen Antarktis) eller 50 millioner kvadratkilometer anvendes til dyrkning. Det er cirka den del, der er velegnet til formålet.

Men på bare 50 år er ti millioner kvadratkilometer blevet alvorligt skadet af jorderosion, for eksempel hvor det frugtbare øverste jordlag skylles eller blæses bort. Årsagen er ofte forcerede og uhensigtsmæssige dyrkningsmetoder.

Ferskvand: 13 procent af den nedbør, som opsuges i jorden, forbruges til menneskelige formål som overrisling med mere. I 1975 var det otte procent. Den del, der ikke fordampes, sendes typisk tilbage i miljøet forurenet med affaldsstoffer fra by, landbrug og industri. I et stort antal lande forbruges vandressourcerne hurtigere, end de gendannes.

Energi: Lad det være slået fast med det samme, at den mængde ener-

gi, jorden tilføres fra solen, er enorm, cirka 5000 gange større end hvad mennesker pt forbruger. En lille del bindes i biomasse for eksempel træ.

Op til omkring år 1900 var træ den vigtigste energikilde, hvad det i dag fortsat er for én milliard af os.

Med den industrielle revolutions voksende behov for energi startede udvindingen af fossile brændsler, kul og olie. En olieproduktion af den nuværende størrelse (fem milliarder tønder per år) kan kun opretholdes i to til fire årtier, måske endda mindre.

Kullene skønnes tilsvarende at kunne vare to til tre århundreder. Den periode, hvor de fossile energireserver fyres af, vil blive en meget kort periode i menneskehedens historie!

Mineralske næringsstoffer: Marx omtaler, hvad han kalder et uoprettelige brud i stofskiftet med naturen. Det er fjernelsen af mineralske næringsstoffer fra jorden gennem afgrøderne.

For at afbøde det fyldes industrielt fremstillede gødningsstoffer på i enormt omfang. Gødningsstofferne er energikrævende at fremstille og bidrager i næste led til omfattende forurening af grundvand samt søer og kystnære havområder.

Pestkontrol: Et vigtigt middel for opnåelse af profit er stordrift. Stordrift medfører, at mennesker ophobes i bycentre og grise, kyllinger og så videre i kødfabrikker, at marker, typisk med monokultur, bliver større og større.

Disse meget uøkologiske ophobninger af ensartede organismer gør dem meget sårbare over for »pests«, uønskede arter, hvis vækstmuligheder samtidigt er gjort optimale: sygdomsbakterier, skimmel, insekter, »ukrudt«, gnavere og så videre. Disse bekæmpes med endnu mere kemi med betydelige og ofte uigennemskuelige bivirkninger.

Affaldet: Til ovenstående følger sig problemerne med de enorme affaldsmængder som for eksempel industri- og husholdningsaffald. Men det største problem er uden tvivl affaldsstof nummer ét, drivhusgassen CO₂ fra brug af fossile brændstoffer.

I løbet af den industrielle æra er dette stofs koncentration i atmosfæren øget med 37 procent. FN's klimapanel forudser katastrofale klimaændringer, hvis ikke udslippet mindskes radikalt.

Biologisk variation: I dag er det således, at arter, taget undet et, uddør med en hastighed væsentligt over den naturbetingede. Samtidigt invaderes økosystemerne i stigende grad af fremmede arter. Der sker således i stigende grad en ændring af deres artssammensætning. Den kan beskrives som fattiggørelse og homogenisering.

En kompleks og dyb krise

Øjebliksbilledet, der er tegnet ovenfor, viser, at menneskelige aktiviteter har nået en fase, hvor de er blevet en dominerende faktor i jordens økosystemer, en dominans, der stadig øges.

Überørte økosystemer, hvortil menneskelige aktiviteter kan ekspandere, er der få af. Systemet, der styrer menneskets stofomsætning med naturen, tilgodeser kun vækst, ikke natur og menneske.

Vi står i en kompleks og dyb krise for den kapitalistiske driftsmåde. Der er ikke, som pressen taler om, snart en energikrise, så en truende befolkningsbombe, så en klimakrise eller en fødevarekrise eller krise omkring mangel på vandressourcer, men om en samlet økologisk krise, der igen er en del af kapitalismens almene krise.

Kampen for en anden civilisation

Vi har en styring af stofskiftet med naturen, der allerede i vore børn og børnebørns levetid vil føre den menneskelige art ud i uoverskuelige problemer. Kampen for en fremtid er kampen for at erstatte den kapitalistiske styring af stofskiftet mellem menneske og natur med en styring, der respekterer økologiens love.

Det er kampen for en anden civilisation og for en type af vækst, der ikke begrænser sig til økonomi og materiel produktion.

Kapitalistens horisont er hans kapital. At få den til at yngle er hans livsgrundlag. Han hverken kan eller vil, som en god familiefader, påtage sig hensynet til kommende slægter.

Findes der et kapitalistisk svar på den økologiske udfordring?

Naturen er efter den borgerlige opfattelse blot ensidigt en kilde til de ressourcer, der skal udnyttes i produktionen, og en losseplads for affaldsprodukterne.

Hvor Marx definerede menneskelige aktiviteter i forhold til naturen som et stofskifte, det vil sige som en gensidig relation, er naturen efter den borgerlige opfattelse blot ensidigt en kilde til de ressourcer, der skal udnyttes i produktionen, og en losseplads for affaldsprodukterne.

I den borgerlige forståelse af naturen er der ikke umiddelbart basis for at tage højde for den situation, at naturen og dens økosystemer på deres side ændres og kommer i krise på grund af menneskelig udnyttelse.

Det har derfor været enkeltpersoner og folkeligt baserede bevægelser, der gennem adskillige årtier pegede på ændringerne i miljøets tilstand og advarede mod konsekvenserne af hensynsløs udnyttelse.

I starten var advarslerne mest fokuseret på lokale og regionale problemer; i de senere år i stigende grad på krisens globale karakter. Men idet krisen slår tilbage og bliver en trussel mod det kapitalistiske system, har der også inden for systemets egne rammer måttet tænkes strategi og taktik for at imødegå truslen. Det har ikke været let.

Kapitalismens forsvarere – fra monopolkapitalen til den socialdemokratiske bevægelse – har langt fra kunnet finde et fælles svar. Af dem er der to hovedtyper, der beskrives her i kronikkens del 1.

I del 2 anfægtes den opfattelse, at den økologiske krise kan løses med teknologi, og at den overhovedet kan løses inden for kapitalismens og markedets rammer.

En trylleformel

Den liberale grundtese har siden fysiokraterne og Adam Smith (1723-1790) været, at markedet kan selv. Markedskræfterne løser samfundets problemer til alles bedste, blot de får lov at virke uden forstyrrende indgreb fra statens side.

Således førte de engelske fabrikker, hvad Marx i Kapitalens første bind beskriver som »en fanatisk kamp« imod, at parlamentet fastsatte

lovkrav til beskyttelse af arbejdernes liv og helbred. Med dræbende ironi hedder det:

»Frihandelsdogmet om, at enhver i et samfund med modstridende interesser fremmer almenvellet bedst ved at forfølge sin egennytte, gør sig gældende på blændende vis også her.«

Han giver herefter horrible eksempler på, hvorledes arbejderne invalideres og dræbes af maskiner, der kunne gøres sikre, hvis fabrikanterne ville ofre ubetydelige beløb på det.

På trods af den liberale doktrins åbenlyse mangel på forbindelse til virkeligheden er den i flere årtier op til i dag blevet dyrket med stor ihærdighed.

Det sker under navne som monetarisme og neoliberalisme, tilmed som svar på den økologiske krise. Den aktuelle økonomiske krise har dog kølnet begejstringen på det sidste.

Op til FN's klima-topmøde i Rio i 1992 dannede en række monopoler organisationen World Business Council for Sustainable Development (WBCSD). Den tæller i dag medlemmer som Toyota, Shell, Unilever og Novo Nordisk.

Herfra er meldingen: Vel er der miljøproblemer, men markedet kan løse dem. Således siger direktør i Unilever, Antony Burgmans, i en tale i 2007:

»For det første må virksomhederne sikre profitten i det korte og i det lange løb. Kun på den måde kan de blive økonomisk bæredygtige. For det andet skal virksomhederne være bæredygtige på en samfundsmæssigt og miljømæssigt ansvarlig måde.

Historien har vist, at allokering (fordeling eller tildeling) af ressourcer styres mest effektivt gennem markedspolitikker. Regeringer spiller en betydningsfuld rolle i samfundet derved, at de tillader eller ikke tillader, at økonomiske enheder integreres eller ikke integreres over grænserne.«

Herefter hylder han Reagan's, Thatcher's, Delors', Deng's internationale dereguleringer af markedet.

Fornægtelserne

Nogle af de neoliberalt orienterede har – så længe det kunne lade sig gøre – foretrukket at bruge problemfornægtelsens taktik. Som en eksponent på hjemlig grund kan nævnes Bjørn Lomborg, der i sin bog fra 1998 hævdede, at miljøet aldrig har haft det så godt som i dag.

Men han står ikke alene. En publikation fra 2007 fra den amerikanske neoliberale tænketank Cato Institute introduceres som følger:

»En guide til, hvorledes menneskelig velfærd er vokset med økonomisk vækst, teknologisk fremskridt og fri handel, som i forening har ført til hidtil usete forbedringer af menneskelig velfærd.«

Fremtrædende problemfornægtere har dog – for ikke at fremstå helt utroværdige – måttet flytte sig lidt på retorikken og indrømme, at der nok alligevel er alvorlige problemer med hensyn til miljø og ressourcer. Her kan nævnes de to forhenværende, George W. Bush og Anders Fogh Rasmussen.

Revisionisterne

Borgerlige økonomer erkender i varierende grad, at der eksisterer såkaldte markedsfejl, det vil sige områder i det økonomiske og samfundsmæssige liv, hvor markedskræfternes frie udfoldelse ikke fører til det for samfundet optimale resultat.

Det gælder områder som netop den økologiske balance, folkesundhed, men også styring af økonomiske kriser. Løsningen for dem er naturligvis ikke at forkaste det kapitalistiske system, men at staten eller overstatslige instanser udøver en passende dosis regulering og kontrol.

I den tilhørende økonomiske teori forklares det som følger:

Der er to slags omkostninger forbundet med produktion af varer, interne og eksterne. Køb af råvarer, maskiner og arbejdskraft er interne omkostninger for virksomheden, mens for eksempel arbejdernes nedslidning og sygdom, samt nedbrydning af miljøet er eksterne udgifter.

Det vil sige, at de ikke optræder i virksomhedens regnskab. Dermed har de kun lille indflydelse på profitten og – igen – på de beslutninger, som ledelsen træffer.

For en skole af økonomer, øko-økonomerne, er løsningen derfor, at det gennem indgreb udefra sikres, at disse eksterne omkostninger gøres interne, altså rent faktisk skal udredes af virksomheden og dermed igen af forbrugerne.

Varerne bliver dyrere, men prisen afspejler nu varens »sande pris«. Det, der skal gøres, er »at forvandle økologiske aktiver til produkter, der kan sælges på markedet«.

En prissættelse af miljømæssige kvaliteter som ren luft og vand, fuglesang og så videre går dog ikke uden geval-

dige kunstgreb og vil aldrig kunne reflektere de komplicerede vekselvirkninger i økosystemerne.

I realiteten er der tale om markedets totale erobring af naturen og slutstenen på den kapitalistiske udvikling, hvor, som Marx siger, »naturen bliver først ren genstand for mennesket, en ren nyttesag. Den hører op med at blive anerkendt som en magt for sig«.

Til at påtvinge markedet de nævnte kunstgreb kræves en autoritet på statsligt eller overstatsligt niveau.

Denne autoritet råder over et mix af forskellige muligheder som subsidier, pålægning af afgifter, kreditter, etablering af et marked for forureningskvoter med videre, samt indgåelse af internationale aftaler.

Det korte og det lange er, at staten med midler, der primært er indrevet hos arbejderklassen, betaler kapitalen for at vige væk fra kursen mod katastrofen.

Nogle milepæle i bestræbelserne for at finde en udgang på den økologiske krise efter formelen marked plus stat omtales i det følgende. Det første af den type bud – Rom-klubbens »Grænser for vækst« fra starten af 1970'erne – er behandlet i en forudgående artikel.

Fra Brundtland til Jørgensen

I 1983 nedsatte FN's generalsekretær en kommission for miljø og udvikling under ledelse af Gro Harlem Brundtland, tidligere statsminister og formand for det norske Arbeiderpartiet.

Kommissionens rapport fra 1987 huskes mest for dens popularisering af det nu temmelig udvandede ord »bæredygtighed«. Målet var »at foreslå langsigtede miljøstrategier til at nå en bæredygtig udvikling omkring år 2000«!

Rapporten ridser situationen op med fokus på de basale økologiske spørgsmål, men inddrager også vigtige sociale og politiske problemstillinger såsom det voksende svælg mellem rige og fattige nationer, statsstøtten til landbruget i de udviklede lande, de fattige landes gældsbyrde, Verdensbankens lånepolitik med videre.

Vejen fremad er bæredygtighed, sikring af »de øjeblikkelige behov uden at gå på kompromis med de fremtidige generationers mulighed for at sikre deres behov«.

På for eksempel landbrugsområdet må den generelt massive, statslige regulering og subsidiering gives en økologisk orientering, og mange lande behøver jordreformer for at styrke fattigbønderne og økologiske driftsformer.

På energiområdet foreslås energiafgifter, idet de sætter gang i udvikling af vedvarende energi. Generelt må økologiske hensyn inddrages i økonomiske beslutningsprocesser.

Der tales også om, at de rige må bruge mindre, og at menneskers holdninger må ændres. Overvejelser over, hvem der reelt står på kommandobroen i styringen af stofskiftet med naturen, findes ikke.

Skal man le eller græde over en bemærkning som: »Multinationale selskaber kan spille en vigtig rolle for en bæredygtig udvikling«?

Rapporten førte til FN-topmøderne i Rio (1992) og Johannesburg (2002), men som bekendt ikke til en bæredygtig udvikling fra år 2000.

En nyere udgave af de samme tanker med mere vægt på øko-økonomi og med EU i en rolle som frelseranfægtes af Socialdemokraternes nummer et i EU-parlamentet, Dan Jørgensen.

FN's internationale klimapanel's store fortjeneste er, at det i 2007 gennem rapporterne om menneskeskabte klimaændringer fik manet industrilobbyernes og lomborgisternes benægtelser og bortforklaringer i jorden.

FN's klimapanel

En speciel status indtager dog rapporten fra panelets arbejdsgruppe III om nedbringelse af CO₂-udslippet.

Med sin satsning alene på markedsmekanismen indbefattet diverse statslige tiltag lægger den sig i forlængelse af Bruntland-rapporten, men kører stort set uden om dennes mange overvejelser om fordelingspolitiske, sociale og demokratiske aspekter.

Rapportens omdrejningspunkt er, at det at lade være med at slippe et ton CO₂ ud i atmosfæren skal være forbundet med en vis økonomisk belønning. Efterfølgende formodes virksomhederne så at korrigere deres profitmaksimering med den ønskede effekt.

Mest i markedets og liberalismens ånd er at realisere dette gennem handel med CO₂-kvoter. Det vil lede til en markedspris på varen »ikke udledt CO₂« gennem udbud og efterspørgsel.

Kvotehandlen så dagens lys i forbindelse med Kyoto-protokollen og kører blandt andet under EU. Succesen er indtil videre udeblevet for denne markedstænkningens mageløse ikke-vare.

Arbejdsgruppe III når også frem til, at temperaturstigningen kan stabiliseres på to-tre grader celsius med en årlig udgift på kun cirka 0,1 procent af klodens bruttonationalprodukt frem til 2050.

Men resultatet er nået gennem et sæt af idealiserede forudsætninger om, at der til enhver tid og på ethvert sted anvendes de mest omkostnings-effektive metoder for CO₂-reduktion, og at kvoterne handles på et globalt og transparent marked.

Kort sagt, at ingen lobbyer og monopolinteresser eller populistiske politikere og ingen internationale spændinger forstyrrer billedet.

Man kan mistænke, at dette syrede og problemforflygtigende illusionsnummer, der gav jubelkommentarer i pressen, skyldes ønsker om at neutralisere de folkelige kræfter, der kræver hurtige og effektive indgreb mod den truende katastrofe.

Smart teknologi som løsning?

200 års kapitalistisk udvikling var utænkkelig uden de fossile brændstoffer som energikilde. Herfra kommer i dag 86 procent af verdens energi-

forbrug til elproduktion, transport, industri, bolig, landbrug med mere.

At skulle omlægge transport, industri og så videre, således at udslippet af CO2 globalt kulminerer inden 2015 og bringes ned med 50-85 procent inden 2050 (FN's klimapanel), kræver en kæmpemæssig koordineret indsats. De senere år er udslippet steget med to procent om året.

I den almindelige debat ses kommende teknologiske udviklinger som den væsentligste del af løsningen, for eksempel

- mere effektiv og billig udnyttelse af solenergi og andre former for vedvarende energi,

- omlægning i transportsektoren fra olie til andre energikilder, f.eks. brint eller el,

- mere effektive brændstofceller og akkumulatorer.

Vender vi os til andre områder med truede ressourcer og økologisk ubalance – såsom landbruget, havet og skovene – forudses ligeledes, at bioteknologi og anden teknologi bringer de nødvendige løsninger. I betragtning af, hvad mennesket har været i stand til at udforske, opfinde og udnytte i praksis indtil i dag, skulle odds for succes jo så være rigtig gode.

Men for eksempel kollektive trafikmidler og byplanlægning er opfundet for længe siden og kunne, rigtigt anvendt, nedbringe transportområdets CO2 udslip væsentligt.

Økologiske landbrugsmetoder er udviklet. Vi ved en hel del om havnes tilstand og om, hvorledes fiskebestandene kunne beskyttes effektivt, og så videre – så er teknikken flaskehalsen?

Den amerikanske marxist John Bellamy Foster konkluderer sin bog *Ecology against Capitalism*: »Det er ikke teknologien, der er problemet, men selve det samfundsøkonomiske system... Det er de samfundsmæssige produktionsforhold, der står i vejen.«

Argumenter for et ja

Findes der et kapitalistisk svar på den økologiske krise? Argumenterer man for et ja, vil man fremhæve kapitalismens evne til at tilpasse sig ændrede betingelser i kampen for akkumulation.

I Det kommunistiske Manifest hedder det: »Bourgeoisiet kan ikke eksistere, hvis det ikke til stadighed revolutionerer produktionsmidlerne og dermed også produktionsforholdene....«

I venstrefløjspublikationen »Socialist Register« argumenterer Daniel Buck for ja'et. Han fremhæver, at kapitalismen grundlæggende er en relation mellem mennesker. Den er i stand til at antage uhyre mange for-

mer på det organisatoriske og på det teknologiske plan.

Drivkraften for disse ændringer er profitjagten, dels gennem den løbende billiggørelse af varerne, dels ad den offensive vej: At finde helt nye investeringsmuligheder med henblik på i alt fald en tid at opnå monopolprofit.

Som eksempler nævner han industrialiseringen i England og den aktuelle elektroniske revolution. I samme takt destrueres forældet kapitaludstyr. »Kreativ destruktion« er en anerkendt side af kapitalismens væsen. (Andre ville kunne hævde, at den destruktive kreativitet i dag er overvejende).

Kapitalismen vil, mener Buck, ikke standse op over for en destruktion af den umådelige investeringsmasse i den oliebaseerede transportsektor og tilhørende infrastruktur med veje og bygninger til fordel for nye systemer.

I princippet kan man således forestille sig, at kapitalen kaster sig ud i en »grøn revolution«, finder ny profit og redder sig.

Argumenter for et nej

Her peges på, at hensyn til bevarelse af miljøet og menneskers sundhed er et uvelkomment indhug i kapitalisternes profit, og ligeledes på, at den akkumulation (vækst), der er deres »Moses og profeterne«, vil ramme et loft på grund af jordklodens endelige størrelse.

I forhold til Buck's argumentation kan følgende siges: Kapitalismen er fleksibel, ingen tvivl om det.

Den kan finde mange veje i sin omsætning fra penge via varer (natur plus menneskeligt arbejde) til flere penge; men der kan ikke ændres ved start- og slutpositionen i kraft af det uomgængelige krav om profit og akkumulation. På det punkt er der ingen fleksibilitet.

At lade reproduktionscyklus begynde og ende med mennesket og naturen, med penge som et formidlende mellemlid, er i fundamental modstrid med et kapitalistisk system.

Gennem økonomisk kompensation til kapitalen for profittabet ved »god opførsel« kan staten kun lave utilstrækkelige lappeløsninger.

Kapitalismen har flere gange været ude i alvorlige kriser, der er blevet overvundet igennem ekspansion til nye profitable områder, for eksempel militær oprustning, bilismen med tilhørende infrastruktur og brug-og-smid-væk produktion.

Hver gang har redningen været investering i ny, øget vareproduktion

og hjemtagelse af profit, helt efter bogen.

Med en grøn revolution, der lever op til sit navn, skal der nok produceres nye typer varer. Men fokus må være på mennesket som en del af økosystemernes komplicerede væv og på en mest muligt sparsom anvendelse af naturens ressourcer.

Opgaven er det for kapitalen umulige, at gøre mennesket og naturen til mål, ikke til middel. Rationel kapitalisme findes ikke

At løse det økologiske spørgsmål med kapitalisme svarer til at anvende et gevær som spade. Den ungarsk fødte marxist, Istvan Meszaros, udtrykker det på denne måde:

»Kapital – som den etablerede form for social kontrol af stofskiftet – skulle være ikke bare forskellig fra, men det diametralt modsatte af, hvad den kan og må være for at blive i stand til at afvige fra den katastrofale udviklingskurs, den følger, og 'begrænse' sig selv og fungere inden for 'rationelle' rammer.«

Denne analyse bekræftes af kapitalens egen holdning til spørgsmålet. Hvor den hylder og fremmer militarisme, bilisme og ødselt masseforbrug, er den, som nævnt i den foregående artikel, fornægtende eller useriøs i forhold til det økologiske spørgsmål.

Det kan godt være, at oliemonopolet BP i reklameøjemed promoverer sig som Beyond Petrol (efter olien).

Men kapitalens sande holdning viser sig, når USA – på baggrund af blandt andet olie- og automobilindustriens heftige lobbyisme – over en lang årrække har afvist at indgå selv de mest uambitiøse internationale aftaler til begrænsning af CO₂-udslippet, og gennem USA's med alle midler forfulgte oliepolitik for »maksimal udvinding« (og dermed »maksimalt udslip«).

Tankevækkende er også konklusionen i den angiveligt mest omfattende analyse af klimaudviklingens økonomiske konsekvenser, Stern-rapporten, der er udarbejdet for den engelske regering.

Den lyder, at kravet om at begrænse temperaturstigningen til to grader celsius vil betyde recession og dermed være en trussel mod selve det økonomiske system.

Den foreslår i stedet et mål på tre grader celsius, og det med åbne øjne i forhold til den drastisk forværrede klimatrussel.

Klassekampen fortsætter

Sagt på en anden måde: Kapitalen er ikke (mere) i stand til at udvikle de produktivkræfter, der er afgørende for menneskehedens videre udvikling.

Men – og det er det mest afgørende, som »kritiske marxister« som Daniel Buck glemmer: Klassekampen står ikke stille, men vil udvikle sig. En række tendenser peger på dens skærpelse:

Den neoliberale drejning, der begyndte i 1970'erne, var et kampskridt fra kapitalens side, som folkelige klasser, om end kun delvist og mest uden for de klassiske, kapitalistiske lande, formede et svar på.

Med krisen i slutningen af århundredets første årti søger kapitalismen desperat efter nye former med styrkelse af det kapitalistiske statslige og overstatslige styringsapparat.

En ting står klart: Uligheden både imellem landene og indenfor disse, samt de imperialistiske magters voksende militære udfoldelse vil ramme og vil undertrykke nye befolkningslag.

Arbejderklassen, miljøbevægelserne og de undertrykte vil ikke i længden undlade at svare igen – i overlevelsens navn.

Kampens udfald er enten barbari, det vil sige kapitalens usminkede diktatur i en verden af fortsat menneskelig og økologisk nedbrydning. Eller også lykkes det at samle arbejderklassen og de progressive kræfter og starte udviklingen i retning af socialismen.

**Bragt i Arbejderen 16. juni 2009
samt Ret og Vrang nummer 46-47, november 2008**

Miljøbevægelsen og kampen for en fremtid

Det »klasseløse« udgangspunkt for Greenpeace og andre dele af miljøbevægelsen i USA har ført til skadelige konflikter med arbejdere og faglige organisationer.

Historie og generelle træk

De første spirer til miljøbevidsthed og til en miljøbevægelse kan nok være svære at finde, da problemer forbundet med menneskers ikke-bæredygtige brug af naturen utvivlsomt går meget langt tilbage i historien. Sådanne problemer medvirkede til både det sumeriske riges og romerrigets undergang.

Op gennem 1800-tallet satte industrialiseringen i en række lande naturen under stigende pres. Det førte fra 1870'erne til krav om beskyttelse af udvalgte naturområder. Naturfredningsforeninger blev stiftet, den danske således i 1911.

I kamp med det frie markedes kræfter blev karakteristiske landskaber fredet og naturparker oprettet og visse offentlige reguleringer af brugen af land- og skovarealer stadfæstet.

Med starten af kapitalismens monopolistiske fase først i det 20. århundrede og dens yderligere intensivering af produktionen blev fredning et alt for snævert udgangspunkt for en modstand mod de alsidige trusler mod miljøet.

En bredere, økologisk synsvinkel prægede den ny miljøbevægelse, der udviklede sig fra slutningen af 1960'erne. Aktivistiske metoder og moderne mediarbejde blev taget i anvendelse, sideløbende med en oprustning med hensyn til videnskabelig, økologisk dokumentation.

Miljøorganisationer udviklede sig dynamisk i de gamle kapitalistiske lande i 70'erne i såvel størrelse som antal og emneområder. Med det 21. århundredes erkendelse af en truende, global klimakatastrofe har miljøbevægelsen mødt sin hidtil største udfordring.

Miljøbevægelsen i USA

Etableringen af den første nationalpark, Yellowstone, i USA i 1872 var en milepæl i kampen for at bevare noget af landets storslåede natur. Det lyk-

kedes fra 1905 at få en vis offentlig kontrol med skovenes tilstand baseret på det noget tvetydige begreb »wise use« (klog udnyttelse).

Naturbeskyttelsestanken får med Aldo Leopold (1887-1948) en økologisk og etisk drejning: »Økologiens grundopfattelse er, at natur er et fællesskab, men at naturen skal elskes og respekteres er en udvidelse af etikken«.

Paul Hawken (1946-) mente derimod, at business skal løse miljøproblemerne. I en artikel kaldet: »Naturlig Kapitalisme« lyder manchetten: »Vi kan skabe nye job, genoprette vores miljø og fremme social stabilitet. Løsningerne er kreative, praktiske og profitable.«

Det er linien, der siden er fulgt op af storkapitalen med dannelsen i 1992 af den i en tidligere artikel omtalte organisation World Business Council for Sustainable Development.

Miljøgurus redningsplan

Markedet, dog med mere vægt på staten som regulator, er også løsningen for World Watch Institute (WWI). WWI blev stiftet i 1974 af Lester Brown (1934-), en miljøguru for mange for eksempel for den socialdemokratiske næstformand for EU-parlamentets miljøudvalg, Dan Jørgensen.

WWI betegner sig på hjemmesiden som »en uafhængig forskningsorganisation«, hvis mission det er: »at sætte beslutningstagere i stand til at opbygge et økologisk bæredygtigt samfund som imødekommer menneskelige behov«.

WWI mødes hyppigt med regeringen og med ledere for private virksomheder. Med støtte fra blandt andet Rockefeller-midler oprettede Brown også tænketanken Earth Policy Institute, hvorfra han i 2008 udgav sin »Plan B 3.0«, en redningsplan for miljøet.

Bogen beskriver uden sminke det globale miljøes tilstand. Den beskriver, at der på utrolig mange områder er viden og teknologi til at forhindre miljøkatastrofen. Målet nås ved at indregne belastningen af miljøet i varenprisen. Således angiver han, at en gallon (cirka fire liter) benzin i USA ikke bør koste ikke 3 dollars men 15 dollars, hvis man inddrager miljøskader og militære udgifter til at sikre forsyningen.

Ved 15 dollars vil markedet af sig selv presse forbruget ned og over på de alternative energikilder. Den »sande« pris skal sikres af staten gennem for eksempel miljøafgifter.

Brown opholder sig ikke meget ved, at for eksempel olie-energi-auto-

mobiliganterne vil sige klart nej til en fordyrelse på 400 procent af en af grundkilderne for deres profitgenerering eller i det hele taget ved, hvorledes man bryder kapitalens magt.

Aktivistisk miljøarbejde

Med Greenpeace angribes miljøkrisen fra en helt ny vinkel. USA's bebudede afprøvning i 1971 af et atomvåben på Aleuterne ud for Alaska bragte en lille gruppe aktivister med meget forskellige baggrunde sammen: Kvækere, som er pacifister med religiøs baggrund, naturmystikere, anti-atom-aktivister med flere.

Da de i en lille båd forsøgte at sejle ind i afprøvningszonen, vakte det opsigt kloden over. Takket være effektivt mediarbejde har det også været tilfældet med deres kampagner mod hvalfangst, genmanipulerede afgrøder, CO2 forurening med videre.

Organisationen har nu nær tre millioner støttemedlemmer og afdelinger i 40 lande. Greenpeace »går fra ord til handling for at konfrontere og stoppe global miljødestruktion«. De er »kompromisløse« og »resultatorienteret«. De vil ændre attituder og handlemønstre.

Men hvor er analysen af, hvilke samfundsmæssige kræfter der er for, og hvilke kræfter der er imod, i kampen for miljøet? En af grundlæggerne, Bob Hunter, siger om at »være grøn«: »Det er fremtiden, men jeg er ikke interesseret i at erstatte én politistat med en anden«.

Det »klasseløse« udgangspunkt for Greenpeace og andre dele af miljøbevægelsen i USA har ført til skadelige konflikter med arbejdere og faglige organisationer. Det er konflikter, der fremtræder i formen job versus miljø. Greenpeace har således været i konflikt med arbejdere i brancher som kerneindustri og sælfangst.

Lærestykke

Et interessant lærestykke, som med fordel kunne studeres af alle miljøbevægelser, er konflikten omkring »spotted owl«, den udryddelsestruede plettede ugle, en beboer af de (engang) kæmpemæssige naturskove ud til USA's stillehavs-kyst.

De nævnte skove udgør meget rige økosystemer. De indeholder op til tusindårige og over 100 m høje træer. Dette gør tømmerhugst meget profitabel, hvilket har reduceret urskoven til spredte pletter med et areal på cirka ti procent af det oprindelige.

Under Reagan nåede hugsten et uhørt niveau, men fra 1983 rykkede

aktivister fra Earth First (jorden først) og andre miljøforkæmpere ud i skovene, byggede barrikader på vejene, stillede sig foran bulldozerne og så videre.

Tømmermonopolerne og deres lobbyorganisationer svarede igen blandt andet ved at rejse en populistisk hadkampagne mod miljøorganisationerne, en kampagne som mange skovarbejdere tilsluttede sig i frygt for deres job. Konfrontationen stod på i flere år og kostede en af miljøaktivisterne livet.

En sejr for miljøorganisationerne syntes inden for rækkevidde, da den plettede ugle i 1990 kom på listen over udryddelsestruede arter. Loven fordrer, at der skal etableres beskyttelse af levestederne. Forskellige undersøgelser pegede her på tab af i titusindvis af job.

Kraftigt presset af tømmerlobbyen underskrev præsident Clinton så i 1995 en lov, der tilsidesatte loven om truede arter med »tømmerindustriens krise« som begrundelse. Miljøorganisationerne havde tabt slaget.

Var dette nu en ulykkelig job versus miljø-konflikt, som nødvendigvis måtte ende med et nederlag til den ene af parterne? Svaret er nej.

For det første: Miljøorganisationerne førte i det væsentlige kampen uden om tømmerarbejderne. Det var derfor en let sag for tømmermonopolerne, støttet af pressen, at vende mange af arbejderne imod miljøaktivisterne.

For det andet: Tømmerarbejderne og miljøorganisationerne har grundlæggende den samme interesse – at skabe en bæredygtig skovdrift. Den reelle baggrund for tømmerkrisen var tømmermonopolernes maksimum profit drift. Denne havde gennem rationaliseringer og outsourcing ført til fyring af mere end 10.000 arbejdere.

Samtidigt havde staten gennem skjulte subsidier fyldt skatteborgernes penge i lommen på monopolerne uden at forlange noget til gengæld med hensyn til jobsikkerhed eller miljø. Den havde endvidere tilladt og givet støtte til eksport af uforarbejdet tømmer fra private skove. Det øgede rovhugsten og profitten, men skadede beskæftigelsen i den forarbejdende industri.

Fælles kamp mod monopolerne

Konklusionen er klar: Kampen er ikke en job versus miljø kamp. Det er en kamp job og miljø versus monopolerne og den statsmonopolistiske politik. Drages de rette strategiske og taktiske konsekvenser af dette, det

vil sige dannelse af en fælles front i en kamp for miljø og arbejde, skabes muligheden for, at kampen kan vindes.

Dette er faktisk også perspektivet for en række amerikanske miljøbevægelser, der knap så meget er i mediernes søgelys. De er ofte startet på græsrodsniveau omkring lokale problemer med farlig kemisk produktion, dumpning af affald og lignende.

De involverede kan være etniske minoriteter, kvindeorganisationer, mindre erhvervsdrivende og landbrugere, arbejdere og deres fagforeninger. Organisationerne kæmper ikke snævert mod miljøødelæggelse, men også mod diskrimination, dårlige og sundhedsfarlige arbejdsbetingelser med videre.

En fællesnævner er begrebet miljømæssig retfærdighed (environmental justice). Det hentyder til, at negative miljøpåvirkninger ofte rammer socialt og etnisk skævt. For eksempel viste en undersøgelse i Los Angeles området, at deponeringspladser for farligt affald fortrinsvis var placeret i områder, hvor botætheden af farvede fra arbejderklassen var stor.

I 1984 hvor kemigiganten BASF på fabrikkerne i Geismar, Louisiana, iværksatte en lockout, kom den pludselig til at stå over for en front, bestående af OCAW (olie- og kemiarbejdernes fagforening), miljøorganisationer, der kæmpede mod giftudslip, og etnisk baserede organisationer.

I en anden konflikt vandt OCAW's efterfølger PACE i 2004 en stor sejr, hvor fagforeningsmedlemmer, efter tre et halvt års lockout, blev genansat på den taiwanesisk ejede Continental Carbon i Oklahoma.

Kampen blev ført i en alliance med Ponca indianerne, hvis område var udsat for kraftig forurening fra fabrikken, og i tæt samarbejde med Taiwans LO.

Aktionsformerne var uhyre varierede og gik fra sultestrejke til ceremoniel indianerdans. Sejren betød også, at fabrikken måtte sætte ni millioner kroner af til forbedringer af det omgivende miljø.

Kapitalistklassen spørger os: »Hvad ønsker du: Et job eller ren luft og rent vand?«. Vi må spørge: »Hvad er det for et system, der tvinger os til den slags valg? Det viser, at systemet er råddent, korrupt og døende – og må skiftes ud«.

Miljøbevægelsen i Danmark

Mange mennesker i Danmark er med i en af de mangfoldige organisationer, der har miljøspørgsmål øverst på dagsordenen. En borgerlig regering, der forsøger på at male sig grøn, mens den handler sort, giver miljøorganisationerne rigeligt med skyts. Faktisk når de igennem i medierne med den højlydte kritik, som kvæles på mange andre politikområder.

Her skal ikke give en brugsvejledning til eller bare en oversigt over danske miljøorganisationer. I stedet fremhæves nogle enkelte, karakteristiske træk på basis af det udgangspunkt, de tager i deres miljøkritik.

Etisk udgangspunkt

Etiske og moralske værdier med reference til det enkelte menneske er ikke det, der først og fremmest bærer den danske miljøbevægelse.

Klimabevægelsen siger dog for eksempel følgende om klimaudfordringen: »Det vil kræve, at alle personer tager et personligt ansvar for at nedbringe deres eget CO₂ udslip«.

Klima- og Energiministeriet slår på de samme strenge: »Tag ansvar for fremtiden – nedsæt dit CO₂-udslip«. Her er formålet dog nok snarere at lægge et politisk ansvar fra sig og skubbe det over på den enkelte borger.

Oplysning som udgangspunkt

Mange af de større miljøorganisationer har oplysning og rådgivning som udgangspunkt. Således siger Det Økologiske Råd, at det: »udarbejder publikationer og forslag til brug for det folkeoplysende arbejde, for medierne og for beslutningstagerne i politik, erhverv og administration«.

Miljøproblemer ses ikke snævert men i sammenhæng med »menneskelig trivsel og social retfærdighed både nationalt og internationalt«, som det er formuleret på hjemmesiden. Der lægges vægt på »dybtgående faglig dokumentation«. Der er udarbejdet rapporter og publikationer om mange emner som grønt byggeri og trafikafgifters virkning på CO₂-udslippet. Flere undersøgelser er støttet af fonde. Indtægterne var i 2007 små fire millioner kroner.

Der laves også høringssvar vedrørende dansk og EU-miljølovgivning. Den næsten officielle status lægger øjensynligt ikke dæmper på den kritiske tone for eksempel i udtalelser om den borgerlige regerings »miljøreformer«.

Miljøorganisationen NOAH's formål er »aktivt at bekæmpe miljødelæggelsen« og »forbedre det levende miljø«. Den er opdelt i en række emnegrupper: Energi, trafik, fødevarer med flere og har en omfattende udgivelse af publikationer ikke mindst til undervisningsbrug.

Under samme overskrift må også nævnes den ældste og største af miljøorganisationerne med 140.000 medlemmer, Danmarks Naturfredningsforening (DN). Frem for dokumentation og oplysning er det fredningssager og naturpleje, der står i første række. Her er udrettet et stort arbejde gennem årene.

Den kritiske profil er mere uensartet end de to ovenfor nævnte organisationers. Forbløffende er i alt fald følgende udtalelse fra foreningens præsident efter statsminister Anders Fogh Rasmussens åbningstale i Folketinget i 2008: »DN har store forventninger til regeringens grønne revolution...«

Aktivistisk udgangspunkt

Greenpeace Danmark har som sin moderorganisation en markant aktivistisk side. Aktivismen udfolder sig fortrinsvis som dristige aktioner foretaget af en lille gruppe. Her kan som eksempel nævnes bannerdrop fra landbrugets hovedkvarter Axelborg i København i 2003: »Nej til GMO-svin«. Aktionen blev også kendt som første mål for den året før vedtagne terrorlovgivning og viser dennes yderst fleksible anvendelsesmuligheder.

Organisationen har samtidigt en betydelig dokumentationsvirksomhed og er tit pressens kilde til den kritiske vinkel i miljø-sager. Greenpeace modtager ikke penge fra erhvervsliv, stater, EU eller tilsvarende organisationer. Uanset dette har organisationen opnået en næsten officiel status og deltog for eksempel på erhvervslivets klimatopmøde i maj 2009 i Bella Center, mens aktivister fra »Not Your Business« demonstrerede udenfor. I modsætning til de fleste miljøorganisationer er Greenpeace ikke organiseret efter almindelige foreningsprincipper, men har en mere lukket struktur.

KlimaX beskriver omvendt sig selv som et åbent netværk af frivillige aktivister. I december sidste år blokerede man indgangen til Klima- og Energiministeriet som protest mod regeringens »favorisering af kul og privatbilisme«. Som de eneste af de nævnte miljøorganisationer tager den ikke den eksisterende kapitalistiske samfundsform som den selvfølgeligelige ramme, miljøbevægelsen nu engang må arbejde under. Den anti-

kapitalistiske holdning viser sig tydeligt i kritikken af handel med CO2-kvoter.

I kraft af sit arbejde i felten som aktiv forkæmper for bevarelse af naturskovene må også nævnes Nepenthes, som er mest kendt for at have indsamlet flere millioner kroner til opkøb af urskov i Costa Rica. I sit udgangspunkt inddrog aktionen ikke urskovens oprindelige folk og rettelige besiddere.

Opkøb af regnskov medførte i næste instans kritik fra den brasilianske miljøaktivist og tidligere miljøminister José Lutzenberger, som kaldte det for »grøn imperialism«. COCIA, som er koordinator for naturfolkernes organisationer i Amazonområdet, bifalder heller ikke den type opkøb med henblik på bevarelse af naturen og fremhæver indianernes kollektive autoritet over deres territorier som modstykke til begrebet »eje«.

Storstilede opkøb af områder i et land kan blive et udgangspunkt for indgreb i landets suverænitet. Det kunne let blive resultatet af et forslag om at »beskytte« Amazonområdet gennem en såkaldt internationalisering. At forslaget støttes af verdenshandelsorganisationen WTO's generalsekretær Pascal Lamy kan kun bestyrke denne mistanke. Nepenthes lægger på sin aktuelle hjemmeside stor vægt på, at naturfolkene nu inddrages i projekterne.

Konklusion

Det økologiske spørgsmål trænger sig på med stigende kraft. Miljøbevægelserne er en uundværlig del af løsningen. Det er oplagt for organisationer, der har socialismen som mål, at skabe en aktionsenhed med disse bevægelser og at søge at bidrage med den politiske og klassemæssige dimension, der ofte glimrer ved sit fravær. Det vil kræve tålmodighed på grund af organisationernes uensartede klassemæssige sammensætning.

Ikke desto mindre: Som i andet enhedsarbejde, for eksempel i kampen for velfærd og demokratiske rettigheder, er den marxistisk baserede samfundsmæssige indsigt og strategi af grundlæggende betydning for, at holdbare forbedringer kan gennemtvinges. Marxistiske synspunkter har forøget chance for at vinde frem i en krisetid, hvor markedets og kapitalens styring afslører sin uduelighed. Ikke mindst på miljøområdet falder denne tydeligt i øjnene.

En nærmere udarbejdet strategi og taktik for et marxistisk partis deltagelse i miljøkampen i dette land savnes. Klart er det imidlertid, at kur-

sen må sættes mod en miljøbevægelse, der ikke sætter sin lid til »beslutningstagere«, men antager karakter af den amerikanske environmental justice bevægelse. Dennes kendetegn er forbundetheden mellem forskellige folkelige kræfter og fagbevægelsen samt et internationalistisk syn. Således undgås den faldgrube, der hedder »job versus miljø«. I stedet tegnes et perspektiv, hvor rigdommens kilder, arbejdet og naturen, bruges på en måde, der sikrer vore efterkommere et værdigt liv.

CPUSA, det amerikanske kommunistparti, skriver i sit miljøprogram: »Kapitalistklassen spørger os: »Hvad ønsker du: Et job eller ren luft og rent vand?«. Vi må spørge: »Hvad er det for et system, der tvinger os til den slags valg?«. Det viser, at systemet er råddent, korrump og døende – og må skiftes ud«.

**Bragt i Arbejderen 4.+6. august 2009
samt tidsskriftet Ret & Vrang juli 2009.**

Anders Bjerre Mikkelsen er civilingeniør og Ph.d, nu pensioneret. Han har arbejdsmæssig baggrund i kemiforskning på Århus Universitet og senere funktion som giftekspert ved en arbejdsmedicinsk klinik. Hans politiske engagement opstod i atommarcherne først i 60'erne og senere i arbejdet med arbejdsmiljø i det århusianske Samarbejde mellem arbejdere og akademikere. Organiseret kommunist siden 1975, fra 2006 medlem af Kommunistisk Parti.